

Zákon o zemědělství definuje obecně krajinný prvek v § 3aa odst. 4 jako „prvek, který představuje souvislou plochu i zemědělsky neobhospodařované půdy plnící mimoprodukční funkci zemědělství, popřípadě jiný útvar, který je součástí zemědělsky obhospodařované půdy nebo k ní bezprostředně přiléhá, a který je druhem ekologicky významných prvků podle nařízení vlády č. 307/2014 Sb. Tuto definici tudíž splňují aleje – stromořadí susedící se zemědělskou půdou.

K 1. 2. 2015 byly zaevidovány následující krajinné prvky:

Druh krajinného prvku	počet	výměra (v ha)
mez	18670	2346,3
skupina dřevin	54355	2253,38
solitérní dřevina	29988	82,53
stromořadí	1383	81,34
terasa	391	49,87
travnatá údolnice	800	771

Dotace na tzv. ozelenění neboli greening (nová pravidla od 1. ledna 2015)

Zavedení greeningových pravidel má zemědělce orientovat k hospodaření šetrnějšímu k životnímu prostředí. Greening obsahuje tři základní složky, z nichž jednou jsou plochy využívané v ekologickém zájmu (EFA – ecological focus area). Podmínkou greeningu je vyčlenění ploch EFA, kterými jsou právě krajinné prvky uvedené výše. Cílem vyčlenění těchto ploch je především zachování a zlepšení biologické rozmanitosti při zemědělském hospodaření.

Pokud má zemědělský podnik více než 15 ha orné půdy, pak by od 1. ledna 2015 měl pro přiznání greeningové platby z její výměry vyčlenit alespoň 5% jako plochu v ekologickém zájmu – EFA.

Chci vysadit stromy kolem svého pozemku – jaké mám zvolit?

Až se rozhodnete sázet stromy kolem svého pole, louky či pastviny, nezapomeňte se soustředit na vysazování dřevin, které jsou v místě původní, protože pouze ty dokáží udržet a podpořit přírodní poměry, tak jak v naší krajině fungují už stovky let. Javory, duby, vrby, domácí odrůdy ovocných dřevin a mnoho dalších stromů bude skvěle plnit svou funkci. S doporučením vhodných dřevin k výsadbě vám ochotně poradí např. na pobočkách Agentury ochrany přírody a krajiny.

Čím jsou stromořadí a aleje užitečné a proč bychom je měli chránit?

- Stromořadí utvářejí harmonický charakter naší krajiny a její typický ráz.
- V létě alej rostoucí podél cest chrání cestovatele před slunečním žářem. Ocení to pěší, cyklisté i řidiči aut: stín brání oslnění sluncem a chrání povrch vozovky před přehřátím a následným vyžděním kolejí do změkklého povrchu nebo praskáním.
- V noci nebo za deště či mlhy usnadňuje stromořadí řidičům orientaci, ukazuje směr.
- Alej působí jako přírodní větrolam, zmírňuje boční vítr a omezuje víření prachu z polí.
- V zimě snižuje riziko tvoření sněhových jazyků.
- Stromy pohlcují jemný poléťavý prach a další škodliviny produkované automobily.
- Zelené plochy se stromy zachycují srážkovou vodu a zabraňují jejímu rychlému odtoku. Předcházejí tím vzniku povodní a zlepšují vodní bilanci v lokalitě. Některé druhy stromů pomohou odvést nadbytečnou vodu ze zamokřeného pozemku (například vrba, jasan).
- Průměrný strom spotřebuje za život na 24 milionů m³ oxidu uhličitého, skleníkového plynu způsobujícího změny klimatu. Vyrobí přitom množství kyslíku, které by teoreticky pokrylo potřebu k dýchání nejméně deseti lidí.
- Vzrostlá vegetace působí jako přirozený filtr škodlivých látek v ovzduší. Stromy zachycují především jedovatý přízemní ozón a jemný poléťavý prach, který na sebe váže řadu toxických látek, dále oxidy síry a dusíku, oxid uhelnatý a další látky.
- Zeleň funguje jako protihluková bariéra. Platí, že čím hustší a širší porost, tím je jeho efekt na tlumení hluku výraznější.

Komunikace mezi zemědělskými pozemky (foto: Martin Plocek).

Čím jsou stromy užitečné mně, zemědělci?

Stromy v zemědělské krajině, ať už samostatně stojící, skupiny, remízky, či zformované v aleje, mají řadu funkcí významných jak pro rostliny a živočichy, tak i pro člověka.

Tyto funkce stromů slouží všem zainteresovaným stranám. Na stromech mohou například i odpočívat a hnízdit ptáci a také z nich vyhledávat a lovit svou kořist (hmyzí škůdce, hlodavce apod.). Vlastník pole má tak zcela zdarma zajištěnou biologickou ochranu své úrody. Možnost využití stromů v krajině je pro ptáky až životně důležitá. V dnešní kulturní krajině pro ně není dostatek míst k odpočinku, usedají pak např. na sloupy elektrického vedení, na nichž může snadno dojít k jejich úrazu či usmrcení. Odhaduje se, že jen v ČR za rok na sloupech a drátech elektrického vedení zahyne nebo se zraní až několik desítek tisíc ptáků! Dopřejme jim tedy v krajině možnost usednout na bezpečnější místa.

Stromy, které na sebe navazují ve stromořadích, fungují jako velmi účinný a využívaný biokoridor pro řadu druhů živočichů.

Mnoho, zvláště menších živočichů (od ptáků až po hmyz), nerado překonává dlouhé vzdálenosti (např. právě dlouhé lány polí), kde se nemají možnost okamžitě ukrýt před predátorem a přemísťují se raději kratšími přelety mezi stromy. Výsadbou stromořadí tak nasměrujete hmyzožravé ptáky i dravce přímo tam, kde jsou nejvíce potřeba a kde se mají se škůdci vypořádat.

STROMY VÝZNAMNĚ ZLEPŠUJÍ PODMÍNKY PRO ZEMĚDĚLSKOU PRODUKCI:

- zabraňují vodní erozi
- zadržují v místě vodu a udržují stabilní vodní režim
- zmírňují teplotní výkyvy a větrnou erozi

Aleje jsou ale také svědectvím přístupu našich předků ke krajině, k jejímu zvelebování, i jejímu ryze praktickému využívání. Každá obec již bere jako samozřejmost udržovat kostelík, radnici nebo kapličku v takovém stavu, aby byly ozdobou, nikoliv ostudou obce. Podobně bychom měli zacházet i se zelení. V kulturní krajině nám přece jde o funkci, estetiku i bezpečnost zároveň.

Většina alejí v zemědělské krajině lemuje silnice III. tříd nebo místní komunikace ve vlastnictví obce a soukromých osob. Jsou to komunikace, které jsou zároveň nejvíce využívány jako cyklotrasy a také se na nich poměrně často pohybují chodci (vedou tudy i části turistických tras). Stromy lemující cesty jsou turisty vnímány velmi pozorně. Stačí se podívat na některý turistický/cykloturistický web, u kolika tras najdete komentáře týkající se alejí – jako pozoruhodných krajinných prvků nebo jako orientačních bodů.

Aleje tvořící doprovod komunikací a ukazující cestu tak bezesporu mají velký potenciál také pro rozvoj agroturistiky. K příjemnému prožitku z pobytu v krajině aleje rozhodně přispívají. Zkušenosti z Německa hovoří o tom, že lze s alejovým putováním – alejovými cestami oslovit i autoturisty. Krajinu je možno projet autem po „alejové cestě“, přitom navštívit další přírodní a kulturní památky a zároveň využít i jiných zážitků, které poskytovatelé služeb v agroturistice na trase nabízejí.

Strakapoud (foto: internet).

STROMY V ZEMĚDĚLSKÉ KRAJINĚ:

- životní prostředí
- součást krajiny
- estetická hodnota
- historie a tradice
- potenciál pro regionální rozvoj

Chráněný roháč, alej podél pastviny (foto: Martin Plocek).

Aleje v zemědělské krajině

foto Eva Mračanská

ARNIKA

Arnika – Centrum pro podporu občanů
 Chlumova 17, 130 00 Praha 3
 telefon: 222 781 471
 e-mail: cepo@arnika.org
 internet: arnika.org/stromy
 aleje.arnika.org

Orba příliš blízko ke kořenům (foto: Marek Gasior).

Kam mizí stromy a aleje ze zemědělské krajiny?

Stromořadí a aleje, ať už rostoucí podél silnic či rozdělující lány polí, jsou často spojeny právě se zemědělskou krajinou. I když by se mohlo zdát, že zde mají jednoznačně lepší podmínky pro růst, než například stromy ve městech, není tomu tak vždy.

Od 50. let 20. století došlo ke kolektivizaci a intenzifikaci zemědělského hospodaření v souvislosti s přeměnou tradičního zemědělství na průmyslovou velkovýrobu. Ubylo remízků, mezí, líniových porostů podél cest a také nívních luk. Pozemky se zcelovaly do velkých lánů, které často nerespektovaly reliéf terénu a způsobily

úbytek rozptýlené zeleně ve volné krajině. Došlo tak k významnému narušení ekologické rovnováhy v krajině a následně k působení mnoha nepříznivých jevů, které mají dodnes negativní dopad na přírodu i na zemědělské hospodaření. Kvalita půdy se postupně začala zhoršovat. Péče o přirozené zlepšující faktory, k nimž patří i doprovodná zeleň a dřeviny se odsunula někde na okraj zájmu.

Stromy, které v krajině zůstaly nebo jsou nově vysazovány, čelí velkému tlaku. Ze strany správců silnic je to především zimní solení, které stromy poškozuje, a bohužel v posledních letech také časté kácení, ať už z důvodu rekonstrukce povrchu silnic nebo z pouhé domněnky, že aleje stromů k silnicím nepatří. Avšak i v případech, kdy o ně silničáři řádně pečují, nemají stromy vyhráno. Často se setkáváme s poškozováním dřevin, ať už úmyslným či neúmyslným, v souvislosti se zemědělskou činností. Zamyslete se proto s námi nad tím, proč jsou i pro zemědělskou krajinu stromy a aleje prospěšné, a jak o ně můžeme společně lépe pečovat.

Jakým způsobem jsou stromořadí a aleje poškozovány v souvislosti se zemědělskou činností?

Nešetrný ořez větví zasahujících nad zemědělskou půdu

Nešetrný a neodborný ořez větví či dokonce jejich olamování je pro strom velmi nebezpečné. Každé poranění stromu představuje potenciální vstup pro patogeny (zejména různé dřevokazné houby), které mohou vyvolat onemocnění a odumírání stromu. Čím větší je průměr poškozené větve, tím je větší také riziko. Radikálním ořezem velkého množství silných větví může být narušena také statika stromu.

Orba příliš blízko ke stromům

Kořeny jsou velmi důležitou částí stromu, na které je závislá jeho výživa, příjem vody a stabilita. Nejvíce kořenů se vyskytuje v hloubce od 10 cm do 40 cm. Ochranné pásmo stromu je přibližně v linii koruny stromu. Poškozením kořenů může dojít k narušení vodního režimu stromu, k destabilizaci dřeviny nebo k vážné infekci vedoucí k odumírání dřeviny. Zvláště významné jsou kořeny o průměru nad 5 cm.

Nesprávná aplikace prostředků pro ochranu rostlin

Většinou se jedná o prostředky proti škůdcům a velice často také o prostředky proti plevelům. Používají se desikanty na rychlejší dozrání úrody a postřikuje se také zelený pás trávy na okrajích pozemku, aby se dále nešířil na ornou půdu.

Nejčastěji používaným prostředkem je Roundup. Argumentace, podle které je Roundup neškodný a nemůže uškodit nejen „mladým stromkům“, ale i zvířatům (například pobíhajícím psům) je používaná velice často. (Ostatně uvádí to i výrobce...)

Nicméně oficiální informace prodejců dodávané k výrobku také tvrdí, že je nutno „Zamezit v každém případě zasažení zelených částí kulturních plodin, buď přímo postřikem, nebo nepřímo úletem postřikové mlhy. Přípravkem nesmí být zasaženy okolní porosty! Výrobce neručí za škody způsobené nesprávným použitím přípravku“.

Přípravek je tedy nutno aplikovat za bezvětří a vhodnými aplikátory tak, aby nedošlo k potřísnění okolní vegetace, která není určena k likvidaci. Při technologické nezádnosti nebo nesprávném poučení pracovníků, kteří postřik prováděli, dochází velice často k závažnému poškození vegetačních orgánů stromů.

Poškození zemědělskou technikou (foto: Marcela Klemensová).

Nová alej (foto: Marek Gasior).

Dotační politika

K mnoha nešetrným ořezům bohužel přispívala také dřívější zemědělská dotační politika EU, kdy byly dotace přidělovány na základě rozlohy zemědělsky obhospodařované půdy vyplývající ze satelitního snímkování. Tím byli zemědělci motivováni k maximální rozloze zorané půdy a docházelo k nešetrnému ořezu korun dřevin nad zemědělskou půdou, poškození kořenů orbou a blokování výsadby stromořadí.

Novela zákona č. 252/1997 Sb., o zemědělství, zavedla s účinností od listopadu 2009 evidenci krajinných prvků, která má následně umožnit získání podpory na plochu vnitřních krajinných prvků. Související nařízení vlády č. 307/2014 Sb., o stanovení podrobností evidence využití půdy podle užitelských vztahů definuje tyto **druhy krajinných prvků**, které lze vyhradit jako plochu v ekologickém zájmu:

1. mez,
2. terasa,
3. travnatá údolnice,
4. skupina dřevin,
5. stromořadí,
6. solitérní dřevina a
7. příkop

(text pokračuje na další straně)

Dotační programy podporující výsadbu rozptýlené zeleně

Program obnovy přirozených funkcí krajiny – Obnova a péče o krajinné prvky

Popis: výsadba solitérních dřevin, líniové a skupinové výsadby; zakládání líniových travních porostů, změna druhově chudých lučních společenstev na druhově bohaté, zakládání průleहů

Výše podpory: až 100 %, max. 250 tis. Kč

Územní vymezení: celé území ČR

Žadatel: fyzické osoby a právnické osoby, obecně prospěšné organizace, svazky obcí, příspěvkové organizace, organizační složky státu, státní organizace a státní podniky

Program péče o krajinu (volná krajina) – Obnova a péče o krajinné prvky

Popis: výsadba solitérních stromů, líniové a skupinové výsadby, zakládání líniových travních porostů, změna druhově chudých lučních společenstev na druhově bohatá, zakládání průleहů

Výše podpory: až 100 %

Územní vymezení: celé území České republiky mimo zvláště chráněná území

Žadatel: organizační složka státu, fyzická nebo právnická osoba (vlastník, nájemce, podnájemce) s právním vztahem k pozemkům. Z pověření vlastníka či nájemce pozemku může být žadatelem o finanční prostředky i jiná fyzická nebo právnická osoba.

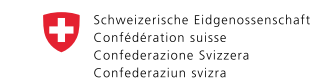
Operační program Životní prostředí (6.3) – Obnova a péče o krajinné prvky

Popis: výsadba rozptýlené zeleně a zatravňování půdy jako ozeleňování krajiny a ochrana půdy v rámci obnovy vegetačních prvků

Výše podpory: až 90 %

Územní vymezení: celé území České republiky mimo území hlavního města Prahy

Žadatel: široký okruh žadatelů, zejména fyzické osoby, právnické osoby, obce, města, kraje, občanská sdružení, příspěvkové organizace (správy národních parků) a další

Vydání tohoto letáčku podpořili: Program švýcarsko-české spolupráce prostřednictvím Nadace Partnerství (www.swiss-contribution.cz) a www.nadacepartnerstvi.cz a Německá spolková nadace pro životní prostředí (www.dbu.de). Dárci neodpovídají za obsah tiskovin.

